

Aard en omvang ouderenmishandeling

- SAMENVATTING -

Auteurs

RegioPlan:

Leonie Bakker

Bertine Witkamp

Maartje Timmermans

Met medewerking van Anne Werter, Remy Boerhoop en Mats Gorter

Avans Hogeschool:

Janine Janssen

Met medewerking van de stafafdeling van het Lectoraat Veiligheid in afhankelijkheidsrelaties en 24 interviewers

Leyden Academy on Vitality and Ageing:

Jolanda Lindenberg

Amsterdam, 25 mei 2018

© 2018; Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het WODC.

Samenvatting

Aanleiding en opzet onderzoek

Er is weinig actuele kennis over de aard en omvang van ouderenmishandeling in Nederland. De veronderstelling is dat met de toenemende vergrijzing, het langer thuis blijven wonen van ouderen en de groeiende nadruk op zelfredzaamheid het probleem in de toekomst kan verergeren wanneer we onvoldoende grip krijgen op preventie en interventie. Tegen deze achtergrond heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC), op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Regioplan opdracht gegeven een onderzoek uit te voeren naar de aard en omvang van ouderenmishandeling. Regioplan heeft het onderzoek in samenwerking met Avans Hogeschool (Lectoraat Veiligheid in afhankelijkheidsrelaties) en Leyden Academy on Vitality and Ageing in 2017 en 2018 uitgevoerd.

Het onderzoek vond plaats in Rotterdam, Tilburg en Boxtel. Er zijn vooraf enkele kaders gesteld om het onderzoek af te bakenen: (1) de ouderen die aan het onderzoek deelnemen zijn 65 jaar en ouder en (2) de ouderen die aan het onderzoek deelnemen zijn thuiswonend. In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen een vijftal vormen van ouderenmishandeling, namelijk verwaarlozing, psychische mishandeling waaronder schending van rechten, fysieke mishandeling, financiële benadeling en seksuele mishandeling.

Om een zo goed mogelijk beeld te kunnen schetsen van de prevalentie is een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden toegepast, namelijk (1) een groot aantal face-to-face-interviews met een representatieve groep van 65-plussers in drie gemeenten van verschillende omvang, (2) een informantenstudie waarbij signalen van ouderenmishandeling door diverse beroepsgroepen in drie gemeenten werden geregistreerd, (3) registraties van Veilig Thuis (meldingen en adviezen in drie gemeenten) als aanvullende bron en (4) een literatuurstudie als referentiekader voor de interpretatie van de onderzoeksresultaten.

Interviewstudie

Een willekeurige steekproef van 8896 65-plussers is per brief uitgenodigd voor het onderzoek. Ruim de helft van de genodigden (52,7%) meldde zich na ontvangst van de brief af. De overgebleven adressen zijn bezocht door interviewers. Uit deze huisbezoeken (N = 4199) zijn in totaal 1015 interviews voortgekomen (24,2% van alle huisbezoeken en 11,4% van de aangeschreven personen). De analyses zijn uitgevoerd met 1002 bruikbare interviews. Van de responsgroep is 47,4 procent vrouw en 52,6 procent man. De gemiddelde leeftijd is 74,8 jaar, met uiteenlopende leeftijden van 65 jaar tot 100 jaar. Respondenten zijn relatief hoogopgeleid. Circa 90 procent heeft een Nederlandse achtergrond. Hoewel de responsgroep niet geheel representatief is voor de Nederlandse 65-plusbevolking, bleken de resultaten nageenough onveranderd na correctie op grond van de verdeling naar geslacht, leeftijd en opleiding.

De interviewstudie laat een prevalentie van ouderenmishandeling van 5,5 procent sinds 65-jarige leeftijd zien en 2,0 procent in het afgelopen jaar. Dit betekent dat 1 op de 20 ouderen ooit te maken heeft gehad met ouderenmishandeling en dat jaarlijks 1 op de 50 ouderen slachtoffer van ouderenmishandeling wordt. Volgens de gehanteerde definitie van ouderenmishandeling is een minimale frequentie van psychische mishandeling en verwaarlozing nodig om te spreken van ouderenmishandeling. Om die reden is bij de berekening van beide cijfers gebruikgemaakt van een cutoff-grens van tien keer voor psychische mishandeling en verwaarlozing.

De meest gerapporteerde vorm van ouderenmishandeling is financiële benadeling, gevolgd door psychische en fysieke mishandeling. Verwaarlozing (en seksuele mishandeling) werd niet (of nauwelijks) gerapporteerd. Bij 1 op de 10 slachtoffers is sprake van meerdere vormen van ouderenmishandeling. Voor het grootste deel van de slachtoffers geldt dat ouderenmishandeling zich herhaald en soms systematisch voordoet. Onze bevindingen komen nauw overeen met de bevindingen van de Ierse studie van Naughton e.a. (2010) die een prevalentie van 4,0 procent sinds 65 jaar en 2,2 procent in het afgelopen jaar laat zien. Deze studie kent een zeer vergelijkbare studieopzet met face-to-face-interviews met

thuiswonende 65-plussers met behulp van de CTS en eenzelfde cutoff-grens voor psychische mishandeling en verwaarlozing.

Van de slachtoffers in deze studie is ongeveer de helft vrouw en de helft man. Er is een grote variatie in leeftijden. Nagenoeg alle slachtoffers hebben een Nederlandse achtergrond (98,2%). De resultaten duiden er op dat slachtoffers kwetsbaarder zijn dan 65-plussers die géén slachtoffer van ouderenmishandeling zijn, en wel op de volgende gebieden: een kwetsbaardere financiële situatie (betalingsachterstanden), meer gezondheidsklachten, minder sociale participatie, meer eenzaamheid, meer psychische klachten en meer stressvolle gebeurtenissen. Ook is er vaker sprake van eerder slachtofferschap van mishandeling. Op basis van dit onderzoek kan niet worden vastgesteld of sprake is van een oorzakelijk verband.

De meeste slachtoffers bespreken de gebeurtenissen met anderen, overwegend met directe familieleden zoals zoon, dochter en/of partner. Wanneer slachtoffers de mishandeling bespreken met professionals, is dit overwegend met de politie of de huisarts. Voor zover bekend heeft circa drie op de tien slachtoffers melding gedaan bij Veilig Thuis en/of de politie. Naar aanleiding van het bespreken van de mishandeling heeft ongeveer de helft van alle slachtoffers enige vorm van hulp ontvangen.

De meerderheid van de slachtoffers beschrijven gevolgen in de emotionele sfeer (verdriet, last van stress, angst, woede e.d.), in de relationele sfeer (verlies van vertrouwen, verbroken contact) en in sociale relaties/omgeving (minder contacten, eenzaamheid, zich minder prettig voelen in hun woonomgeving).

Van de gerapporteerde plegers is bijna zes op de tien man. De plegers betreffen veelal een vriend(in) of kennis, een buurman, een broer of zus, of een zoon of dochter van het slachtoffer. Voor zover bekend heeft een deel van de plegers te maken met financiële problemen, verslavingsproblemen en/of emotionele problemen, of is men met politie of justitie in aanraking geweest. Daarnaast heeft een deel van de plegers een zeer beperkte sociale kring.

Informantenstudie

Gedurende de informantenstudie (4 maanden) zijn 44 unieke vermoedens van ouderenmishandeling geregistreerd door 51 informanten uit 16 beroepsgroepen, zoals thuiszorg, verpleging, vrijwilligerswerk en notariaat. De vermoedens betroffen het vaakst psychische mishandeling, gevolgd door fysieke mishandeling en financiële benadeling. Daarnaast werden schending van rechten, verwaarlozing en éénmaal seksuele mishandeling geregistreerd. Het ging vaak om een combinatie van twee vormen van ouderenmishandeling. De meeste signalen die geregistreerd werden, zijn afkomstig van professionals werkzaam in de extramuraal zorg. Er werd met name over ouderenmishandeling in een context van ontspoorde mantelzorg (onmacht, onvermogen, overbelasting bij pleger) gerapporteerd.

De slachtoffers die werden gezien zijn merendeels vrouw, bijna de helft van de slachtoffers is op hoge leeftijd (80 jaar of ouder). Circa tien procent heeft een niet-Nederlandse herkomst. De helft van de slachtoffers is gehuwd en woonachtig met een partner, een groot deel van de overige slachtoffers woont alleen. Er lijkt door de informanten een kwetsbaardere groep slachtoffers in beeld gebracht te zijn dan met de interviewstudie. Informanten rapporteren diverse kwetsbaarheden: bij bijna de helft van de slachtoffers is sprake van geheugenproblemen en één op de vijf heeft te maken met stressklachten. Voor drie op de vier slachtoffers geldt dat zij volgens de informant niet meer of beperkt zelfredzaam zijn. Bij ongeveer de helft van de slachtoffers vermoedden zij dat er sprake is van eenzaamheid en dat een sociaal netwerk mist en bij ruim een kwart van de slachtoffers had de informant vermoedens van financiële problemen.

De meerderheid van de plegers bleek man te zijn. Gelet op de relatie met het slachtoffer ging het vaak om de echtgenoot (of echtgenote) of zoon of dochter als pleger, maar ook ging het soms om professionals werkzaam vanuit een (zorg)instelling. Ook aan de kant van de pleger lijkt sprake te zijn van kwets-

baarheden: bij ruim een derde van de plegers is er vermoedelijk sprake van financiële problemen, zoals het hebben van schulden. Daarnaast speelt bij een deel van de plegers problematiek als dementie, Alzheimer, een licht verstandelijke beperking of verslaving een rol.

Conclusies en implicaties

Concluderend kunnen we stellen dat 1 op de 20 thuiswonende 65-plussers ooit te maken krijgt met ouderenmishandeling en 1 op de 50 op jaarbasis te maken heeft met ouderenmishandeling, wat sterk overeenkomt met de resultaten eerder vergelijkbaar opgezet onderzoek in het buitenland. Belangrijk om daarbij te onderstrepen is dat in onze interviewstudie ouderenmishandeling op een zo valide mogelijke manier is gemeten (namelijk ouderenmishandeling in een relationele context, deels is duidelijk dat het in een afhankelijkheidsrelatie plaats heeft gevonden, en wat betreft psychische mishandeling en verwaarlozing gaat het om meer dan incidenteel voorkomend) en dat rapportages afkomstig zijn van een zo representatief mogelijke groep thuiswonende 65 plussers. Wel was sprake van behoorlijke uitval. De intensiteit van de gehanteerde interviewmethode zal hierbij vermoedelijk een rol hebben gespeeld. Mogelijk heeft uitval verhoudingsgewijs meer plaatsgevonden onder kwetsbare ouderen, waardoor de prevalentie van ouderenmishandeling onderschat kan zijn. Een veel hoger percentage (17% van de 65-plussers) rapporteert iemand anders van 65 jaar en ouder te kennen die slachtoffer van ouderenmishandeling is (geweest). De prevalentieresultaten dienen derhalve als een ondergrens te worden gezien.

Het onderzoek laat zien dat ouderenmishandeling in vele gedaanten en maten van ernst voorkomt en diverse gevolgen kan hebben. Slachtoffers van ouderenmishandeling kunnen getypeerd worden door een aantal kwetsbaarheden, bijvoorbeeld op het vlak van verslechterde gezondheid en psychisch functioneren, beperkte zelfredzaamheid en sociaal netwerk of financiële moeilijkheden. Deze kwetsbaarheden lijken ook voor plegers te gelden. Voor preventie, herkenning en aanpak van ouderenmishandeling kunnen deze kwetsbaarheden fungeren als signaal om nader onderzoek te doen naar de specifieke situatie van de betreffende oudere en diens sociale netwerk.

De bevindingen van dit onderzoek bieden enkele aandachtspunten of perspectieven voor de praktijk:

- mits voldoende aandacht, tijd en kennis van het thema zijn instanties in staat om ouderenmishandeling actief te signaleren;
- niet alleen professionals, maar ook ouderen zelf en hun sociale netwerk zijn en blijven belangrijke doelgroepen als het gaat om voorlichting met betrekking tot de thematiek en mogelijkheden voor hulp;
- preventie en interventie zouden gebaat zijn bij inzet op het gehele systeem van de oudere, waarbij zowel gekeken wordt naar de kenmerken van het slachtoffer als de pleger(s), evenals de context waarin zij zich bevinden.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

RegioPlan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl